

Jarosław Ławski

Uniwersytet w Białymstoku

Katedra Badań Filologicznych „Wschód–Zachód”

ORCID: 0000-0002-1167-5041

WILEŃSKIE ŚRODOWISKO ADAMA MICKIEWICZA: UNIwersYTET, POLSKOŚĆ, WIELOKULTUROWOŚĆ

W roku 2022 przypadła 200. rocznica wydania *Ballad i romansów* (1822) Adama Mickiewicza w I tomie *Poezycji*, który ukazał się w Wilnie w oficynie Zawadzkiego¹. Ta niezwykła rocznica była drugim, znaczącym akcentem cyklu mickiewiczowskich rocznic zapoczątkowanego w 2018 roku obchodami dwóchsetlecia debiutu wieszczka *Zimą miejską* również w Wilnie w 1818 roku². Cykl ten zakończy się zapewne w roku 2055 (!), kiedy przypadnie jubileusz związany ze śmiercią poety w Stambule. Wszystko to pokazuje niezwykłą żywotność i aktualność tradycji Mickiewiczowskiej i romantycznej po dwóch stuleciach, w 2022 roku, kiedy, zdawać by się mogło, winna należeć ona do zamierzchłej przeszłości.

Tak jednak nie mogło i nie może się stać, gdyż Europa Środkowo-Wschodnia, co pokazały lata 2010–2022, należy do tej części globu, gdzie intensyfikują się procesy narodotwórcze, historyczne i... imperiotwórcze. Stąd aktualność nie tylko estetyczna, metafizyczna, ale i historyczna rozstrzygnięć, jakie były udziałem pokoleń Polaków między rokiem 1795 a 1918, należących i do wielkiej formacji romantycznej, i do złożonej całości, jaką jest polska dziewiętnastowieczność, wykraczająca ponad granice epok oraz cezur literackich. Niewątpliwie biorąc pod uwagę te fakty, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 17 listopada 2022 roku podjął Uchwałę o ustanowieniu roku 2022 Rokiem Romantyzmu Polskiego. Czytamy w niej:

¹ *Poezje Adama Mickiewicza*, t. I, Wilno 1822.

² Rocznicę debiutu Mickiewicza uczczono Konferencją w 2018 roku i okazałym tomem. Zob. J. Ławski, Ł. Zabielski, *Od Nowogródka i Wilna do Stambułu. Wielkie powroty Mickiewicza*, w: *Debiuty Mickiewicza, debiuty romantyków. Studia. W 200. rocznicę debiutu wieszczka, 1818–2018*, red. J. Ławski, Ł. Zabielski, Kraków 2021, s. 23–35.

„W 1822 roku w Wilnie ukazały się *Ballady i romanse* Adama Mickiewicza, zawarte w tomiku poetyckim, który wyznaczył początek polskiego romantyzmu. Wtedy po raz pierwszy ujrzały światło dzienne *Romantyczność, Powrót taty, Świtezianka, Pani Twardowska*, bez których trudno wyobrazić sobie ostatnich dwiesięć lat polskiej kultury. To, co nastąpiło potem, było bez precedensu w polskich dziejach. Zrodziła się epoka, w której tworzyli genialni artyści, myśliciele i działacze polityczni, którzy w sytuacji narodowej niewoli stworzyli kraj duchowej wolności, rozwinęli programy niepodległościowe, a zarazem wynieśli polską literaturę, muzykę i malarstwo do rangi czołowych osiągnięć kultury europejskiej”³.

Pomimo nielicznych głosów negatywnych, szerokie środowiska społeczne i naukowe włączyły się w program upamiętnienia 200. rocznicy edycji fundamentalnego dla nowoczesnej kultury polskiej dzieła – *Poezji Mickiewicza* i zawartych w nich *Ballad i romansów*. Nie tylko zresztą polskie: ukazały się nowe tłumaczenia polskiego poety na litewski, angielski, esperanto⁴. Rok ów, tak niespokojny po wybuchu wojny 24 lutego 2022 r., przebiegał w zrozumieniu – głębszym jeszcze niż zwykle – motywacji, jakimi kierowali się romantycy debiutujący po 1818 roku⁵.

Białostockie i wileńskie środowisko polonistyczne utrzymuje już od wielu lat ożywione kontakty naukowe: organizuje sesje, wydaje wspólnie monografie, wizytuje oba ośrodki – Wilno i Białystok⁶. W konsekwencji zainaugurowania Roku

³ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 17 XI 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Romantyzmu Polskiego, „Monitor Polski”, Warszawa, dnia 30 listopada 2021. Poz. 1095, akapit 1.

⁴ Zob. A. Sienicka, *Wczesnoromantyczna balladomania w Polsce. Zjawisko, historia, oddziaływanie*, Gdańsk 2021; L. Libera, *Królowa ballad*, w: tegoż, *Gottfried August Bürger – autor „Lenory”*, Białystok 2016; K. Korotkich, *Zmysły w „Balladach i romansach” Adama Mickiewicza*; Ł. Zabielski, *„Waćpan także piszesz ballady?” Refleksje nad debiutem książkowym Stefana Witwickiego*, w: *Debiuty Mickiewicza, debiuty romantyków. Studia. W 200. rocznicę debiutu wieszca: 1818–2018*, dz. cyt., s. 187–208, 377–394.

⁵ W optyce organizatorów wydarzenia ważne były wszystkie postaci i wydarzenia skupiające się wokół Mickiewicza, ale nie zawężano perspektywy tylko do polskiego poety: dzieła, życia Mickiewicza w okresie wileńskim.

⁶ Zob. między innymi: A. Janicka, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Rodzina Miłośców i inne rody pogranicza litewsko-polskiego”*, Wilno, 8–9 XI 2019 roku. *Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2021, nr 3; też, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Dwujęzyczni pisarze polscy i litewscy. Zagadnienia bilingwizmu w kulturze polskiej i litewskiej. Literatura – kultura – język”*. Wilno – Sztejnien, 8–9 października 2015 r., „Bibliotekarz Podlaski” 2016, nr 1, s. 301–305; też, *II Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Dwujęzyczni pisarze litewscy i polscy XIX i XX wieku. Perspektywa komparatystyczna. W kręgu inspiracji Mickiewicza i Baranauksa”*, Wilno – Onikszty 12–13 października 2017 roku, „Bibliotekarz Podlaski” 2017, nr 4, s. 361–364; M. Napiórkowski, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Folklor litewski i polski XIX oraz XX wieku. Źródła – literackie przekształcenia – interpretacje”*, Wilno – Onikszty 23–24 listopada 2018 roku. *Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2019, nr 2, s. 455–460.

Romantyzmu Polskiego podjęto inicjatywę przygotowania wspólnego projektu badawczego, którego *clou* byłyby konferencja, a potem wydanie monografii. Ideę tę wsparł czynnie Wydział I Filologiczny Polskiej Akademii Umiejętności, a w szczególności wybitni filolodzy: prof. Kazimierz Korus i prof. Lucjan Suchanek. Po stronie polskiej tradycyjnie już w jej urzeczywistnienie zaangażowała się Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego. Ze strony litewskiej kierowały przygotowaniem Akademia Edukacji w Wilnie (będąca wydziałem Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie) oraz Muzeum Adama Mickiewicza, działające w strukturze Uniwersytetu Wileńskiego, a kierowane przez mgr Alicję Dżisiewicz.

Projektowi nadano tytuł: „Adam Mickiewicz i romantycy wobec tradycji wileńskiego środowiska filologicznego (1795–1864). Osobowości – idee – dzieła – konteksty europejskie” i zrealizowano go w formule międzynarodowej, polsko-litewskiej konferencji naukowej⁷.

Sesję koordynował po stronie polskiej prof. Jarosław Ławski, po litewskiej prof. Andrzej Baranow, zaś poprowadziły ją wspólnie w formie sesji hybrydowej prof. Anna Janicka i prof. Violetta Wejs-Milewska (z Katedry Filologicznych Badań Interdyscyplinarnych UwB). Komitet Organizacyjny mieścił się w Katedrze Badań Filologicznych „Wschód–Zachód” na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku.

Sesję otworzył prof. Lucjan Suchanek (PAU, Kraków), po nim głos zabrali dyr. Beata Zadykowicz (Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego) i prof. Andrzej Baranow (VDU, Wilno). W obradach wzięło udział dwudziestu czterech badaczy, w tym ośmiu z Litwy. Pomimo pewnego efektu oddalenia, jaki wywołuje łączenie *online* nawet tak nieodległych ośrodków jak Wilno i Białystok, konferencję uznano za bardzo udaną, potrzebną, odświeżającą spojrzenie na sprawy znane i podnoszącą nowe zagadnienia.

Nie pomijając zaakcentowanego w nazwie jubileuszu jego polskiego wymiaru, twórcy projektu zaproponowali szersze ujęcie tematu, wskazując na znaczenie Uniwersytetu Wileńskiego również dla kultury litewskiej i białoruskiej. Zaproponowano rozważenie następujących zagadnień badawczych:

- Filologia/filologie w Wilnie, ich dzieje: Akademia Wileńska, Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego, Szkoła Główna Wileńska, Cesarski Uniwersytet Wileński.
- Wpływ filologii wileńskiej na Adama Mickiewicza i środowisko pisarzy polskich z terenów dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego.

⁷ Konferencja odbywała się w języku polskim, gdyż krąg badaczy z Litwy to przedstawiciele głównie Akademii Edukacji VDU (do niedawna: Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego) i Uniwersytetu Wileńskiego, wszyscy będący polonistami.

- Mickiewicz, romantycy wileńscy wobec filologii klasycznej.
- Wielkie osobowości wileńskich badań filologicznych (różnych dyscyplin: od filologii klasycznej po neofilologię, orientalistykę): Golański, Grodecki, Borowski, Lelewel, Sękowski, Euzebiusz Słowacki i inni.
- Język, literatura i kultura polska w badaniach wileńskich filologów, historyografów, uczonych innych dyscyplin do 1864 roku.
- Wileńskie badania filologiczne a odrodzenie kultury, języka i filologii litewskiej.
- Echa wileńskiej filologii w twórczości polskich i europejskich romantyków (Słowacki, Norwid, Krasiński i inni).
- Imaginarium wileńskiej filologii: echa malarskie, plastyczne, muzyczne.
- Dziedzictwo filologii wileńskiej w kulturach środkowoeuropejskich i wschodnioeuropejskich: litewskiej, ukraińskiej, białoruskiej.
- Uniwersytet Wileński i jego środowisko filologiczne, literackie w oczach Rosjan, Niemców i innych nacji.
- Tradycje wileńskich badań filologicznych (1795–1864) w badaniach historyków nauki i filologów od 1864 roku po współczesność.
- Narodziny romantyzmu w kulturze polskiej a wileńskie środowisko uniwersyteckie filologów.
- Filologiczne pasje Filomatów, Filaretów, Promienistych (i innych).
- Filologia w prowincjonalnych ośrodkach Wielkiego Księstwa Litewskiego a rozwój literatury i sztuki na tych ziemiach⁸.

Projekt zrealizowano częściowo: w tomie znajdziemy nade wszystko prace o polskich i litewskich związkach z Uniwersytetem Wileńskim, o polsko-rosyjskich i polsko-bałtyckich relacjach, niestety nie udało się włączyć do badań perspektywy białoruskiej czy żydowskiej⁹. Tom, który Państwu prezentujemy, przynosi większość spośród prac, które przygotowano na Konferencję¹⁰, łącząc tematy

⁸ Cyt. za: *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Adam Mickiewicz i romantycy wobec tradycji wileńskiego ośrodka filologicznego (1795–1864)”. Program*, oprac. J. Ławski, A. Baranow, oprac. graf. E. Frymus-Dąbrowska, Białystok–Kraków 2022, s. 6.

⁹ Z przyczyn niezależnych od organizatorów nie wygłoszono referatu: prof. Miłko Chaustowicz (UW, Warszawa), „*Romantyzm wileński*” a literatura Białorusi XIX wieku.

¹⁰ Referaty zgłoszone, a nienadesłane do tomu: mgr Elżbieta Szyngiel (UWr, Wrocław), „*Skończyłem wreszcie nudne egzamina...*” *Próba rekonstrukcji zasobu wiedzy zdobytej przez Juliusza Słowackiego w trakcie studiów na Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim (1825–1828)*; doc. dr Irena Masojć (VDU, Akademia Edukacji w Wilnie), *Początki myśli językoznawczej na Uniwersytecie Wileńskim w I połowie XIX wieku*; dr Małgorzata Andrejczyk (UwB, Białystok), *Słownictwo florystyczne Adama Mickiewicza na tle polszczyzny północnokresowej*; mgr Alicja Dżisiewicz (Muzeum Adama Mickiewicza w Wilnie), *Wileńskimi śladami Mickiewicza*; dr Łukasz Zabielski (Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego), *Andrzej Edward Koźmian a litewska szkoła romantyzmu polskiego. Przypadek pewnego nieporozumienia*.

z pozoru dziś odległe, a oczywiste dla wileńskich pisarzy i twórców: naukę uniwersytecką, filologię, poezję z historią i polityką tego ważnego ośrodka kultury w skali europejskiej. Choć, podkreślę, akcentujemy wymiar polski i również częściowo litewski tworzącej się tu wspólnoty i jej kultury.

Zaproszenie do lektury monografii, nie pierwszej już z podejmujących ten temat¹¹, ale koncentrującej spojrzenie na nowych tematach, chciałbym zakończyć podziękowaniem osobom, które wniosły szczególny wkład w zrealizowanie projektu i przygotowanie monografii: prof. Andrzejowi Baranowowi, doc. Halinie Turkiewicz, prof. Lucjanowi Suchankowi, prof. Kazimierzowi Korusowi, prof. Annie Janickiej, prof. Violetcie Wejs-Milewskiej. Wiele zawdzięczamy mgr Ewie Frymus-Dąbrowskiej i panu Mariuszowi Śliwowskiemu, wydawcy.

Zapraszamy Państwa do lektury monografii – i do Wilna!¹²

Jarosław Ławski

Ełk – Wilno 23 października 2023 r.

¹¹ Zob. L. Briedis, *Vilnius: City of Strengers*, Vilnius: Baltas Lankos, 2008; *Romantyzm uniwersytecki. Kulturotwórcza rola ośrodków akademickich w pierwszej połowie XIX wieku*, red. E. Dąbrowicz, M. Lul, Białystok 2019; M. Bednarczuk, *Między Wilnem, Uralem i Petersburgiem. Asymetrie kulturowe, transfer wiedzy i polityka w końcu XVIII i pierwszej połowie XIX wieku*, Warszawa 2022; *Kulturtransfer in der Provinz: Wilna als Ort deutscher Kultur und Wissenschaft (1803–1832)*, hg. von M. Bednarczuk, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2020.

¹² W 2023 roku, już w samym Wilnie, spotkaliśmy się na: IV Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu „Bilingwizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Literatura, język, kultura”, pt. „Wilno wielokulturowe: tradycja i nowoczesność. Literatura – język – świadectwa historii. Sesja Jubileuszowa na 700-lecie miasta Wilna”, Wilno 28–29 września 2023 r.